

“Мельпомені Таврії” вручають український паспорт (2014).
Світлина Д. Максимова.

Олександр КНИГА

“... ЦЕНТРОБІЖНА СИЛА МИСТЕЦТВА ” ...

Двадцятий Міжнародний театральний фестиваль “Мельпомена Таврії”, що відбувся 17-26 травня 2018 року, без сумніву, наймасштабніший за всі попередні роки свого існування: вистави на різних майданчиках та в різних містах (Херсон, Миколаїв, Олешки), зустрічі з письменниками, читання п’єс, майстер-класи, виставки, традиційна карнавальна хода, концерти. Протягом десяти днів було показано 69 вистав театрів з України, Португалії, Німеччини, Литви, Польщі, Угорщини, Туреччини, Ізраїлю, Білорусі, Вірменії, Грузії та Молдови.

Упродовж усієї історії фестивалю “Мельпомена Таврії” шанувальники театру побачили у Херсоні 403 вистави з 17 країн світу. Але професіоналів, звичайно, вражають найбільше не кількісні, а якісні показники. За два десятиліття “Мельпомена Таврії” стала знаком якості творчо-адміністративного мистецтва Олександра Андрійовича Книги – засновника фестивалю, директора-художнього керівника Херсонського обласного академічного театру ім. М. Куліша. Невтомною працею своєї театральної команди він довів, що успіх гарантований, коли за справу беруться професіонали. Про європейську модель успішного українського фестивалю – наша розмова з Олександром Книгою.

Світлана Максименко: Олександр Андрійовичу, двадцять “Мельпомена Таврії”, як Ви сказали, вже “доросла дівчинка”. До Вас, як до її батька, логічне запитання: що ж у ній “від батьків”, а що, коли “дитина” виросла, Вас самого здивувало?

Олександр Книга: Напроти мого кабінету висить афіша нашого першого фестивалю: три дні і сім вистав. У 2018 році – десять днів і шістдесят дев’ять вистав. Коли ми усе розпочинали, хотілося, щоб це був великий український театральний Авіньйон. А чому ні? Якщо працювати, то все обов’язково вдається. Наш фестиваль це підтверджує. Ми ж робили його завжди наперекір усьому. У нас ніколи не було коштів, державної підтримки. Ми або просили своїх глядачів, або ходили з простягнутою рукою: на вторговані кошти від придбаних вами квитків ми запросимо до Херсона хороші театри!

І поступово до нас поверталися владці міста, області. У них з’являлося розуміння того, що це потрібно не персонально Книзі, а надає

Херсону туристичної привабливості. Турист не буде гуляти містом з неприбраними вулицями: йому потрібна знакова подія. Подорожуючи Європою, бачимо, як багато країн “притягують” туристів організованими креативними маршрутами: “слідами Святої Марії” або “мощі Христофора Колумба”...

Ми років сім чи вісім показуємо вистави просто неба, у лісі. Це вже наш бренд, він розлетівся по всій Україні. От цьогоріч, до прикладу, в Івано-Франківську, на “Порто Франко”, грали вистави у замку Потоцького... Якби ми правово були більш захищені, як у цивілізованому світі, то могли б мати серйозні дивіденди за наші винаходи (*сміється*).

Ми першими у пострадянські роки під час “Мельпомени Таврії” посадили для розмови за один круглий стіл режисерів та драматургів. Це був скандал! Митці почали публічно звинувачувати один одного у творчій ізольованості, з’ясовувати причини своїх проблем і сучасного театру!

С. М.: У світі за скандал, як частину піару, платять великі гроші...

О. К.: А в нас це виникло органічно! (*сміється*).

Пізніше з’явилася вже й “Драма UA”. На цьогорічному фесті у нас була турецька делегація драматургів, які живуть у містах двох країн: у Стамбулі та Кьольні. Я планую організувати в Херсоні міжнародну конференцію драматургів і перекладачів. Якщо ми справді йдемо в Європу, то ми мусимо знати, чим живуть сьогодні Польща, Німеччина, Туреччина.

Не треба замикатись, зациклюватись на національних, релігійних особливостях. Це роблять політики: розділяють за мовними, культурними ознаками! А культура не має кордонів. Мистецтво плекає загальнолюдські цінності. Бачимо, як за двадцять років відбулися такі речі, на які ми не сподівалися. Запрацювала центробіжна сила, яка втягнула у наш вир безліч людей з багатьох країн. Вони дивуються: “У нас цього в столиці немає”. А у нас, у Херсоні – є! І ми горді з цього.

Ми розуміємо: нам не вистачає національної ідеї. Де її шукати? Фестивалем ми мостимо ту дорогу, на якій можна достукатись до людських сердець. Це – важко, інколи опускаються руки, бо ми у вічному пошуку. Змінюються губернатори, мери, і знову доводиться переконувати... Державна система, як бачимо, не спрацьовує. Справді важко...

Перші два дні під час цього фестивалю я ходив з лихим настроєм: все, думав, більше не буду...

С. М.: Ми це помітили в кулуарах... і злякались. За двадцять років “Мельпомени”, враховуючи складності, розчарування не переважило?

О. К.: Ні. Мене надихають дуже прості речі: я дивлюсь на своїх дітей (їх у мене п’ятеро), на молодь і розумію: Україна не вмре! Просто має змінитися покоління. Я теж належу до зрадженого покоління. Просто я більше читав, а може, спрацьовують гени предків (я з німецьким корінням барона Кнайге)? А ще мене гріє розуміння того, що молоді – інші, вони

Гості та учасники Міжнародного театрального фестивалю “Мельпомени Таврії” “на землі Олесандра Книги”, 2009 р.
Світлина Олесандра Андрюценка.

змінять цю державу. Якщо захочуть, то їх ніщо не зупинить. На доказ цього – моя найменша дочка – першокласниця! Ніщо, навіть татів ремінь, для неї не аргумент (*сміється*)...

С. М.: Тато застосовує такі методи виховання до дівчинки?!

О. К.: Спробував одного разу, коли не вистачило доводів... І зрозумів, що не спрацює... Ці люди – інші, вони інакше мислять..

У театрі теж: під час фестивалю на одній закордонній виставі не спрацював екран синхронного перекладу. Я – у паніці. А публіка... дивиться, адекватно реагує, не помічає технічної вади! Більшість з них знають англійську. Це мене тішить.

С. М.: Звичайно, глядач став іншим. Але змінилась і соціополітична ситуація. Херсон розташований неподалік території окупованого Криму. Усі громадяни України перебувають у тривалому стресовому стані. Чи змінюється роль і місце театру у цьому контексті, на Вашу думку?

О. К.: Херсон – місто українське, і ніколи ні в кого це не викликало сумнівів. Навіть після подій 2014 року ми не припиняли фестивальної діяльності. В місті було тривожно, лунали попередження про замінування... І як мені було приємно, коли телефонували угорці, португальці: ми їдемо до Вас на фестиваль!

Тоді тисячі херсонців вийшли на театральну ходу, всі відчули, що ми – спільнота! А поодиноці нас легко знищити. Коли губернатор це побачив, стояв ошелешений і сам запропонував: що можу зробити для театру? Ми давно мріяли замінити крісла у глядній залі, і нам виділили для цього кошти. Важливо, що посадовець реально побачив силу впливу театру і прийнявся нашими проблемами.

С. М.: Таке буває часто?

О. К.: Не завжди. Я працюю в театрі двадцять дев'ять років. За цей час змінилося сімнадцять губернаторів... З усіма доводилось розмовляти, переконувати: мовляв, бачите, у нас у театрі повні зали, сюди приходять люди. Отже, ми їм говоримо про добре і вічне?

С. М.: А тепер про місто і Вашого глядача. Як Ви з ним працюєте. Звідки беруться ці аншлаги на кожній виставі фестивалю?

О. К.: Просто працюємо. Повернувся знову до турецької делегації. Ми гуляли містом, і вони запитали: чому на вулицях людей мало, а в театрі – повно? Я кажу: "Бо усі – в театрі!". Це результат багаторічної праці всього колективу театру. Багато років уперто, не зважаючи ні на що, ми щодня відчиняємо двері театру, чекаємо своїх глядачів. Робимо для них подію. Наші чотири театральні сцени – це можливість ставити вистави на різні смаки. Хочете авангард? Буде вам авангард. Хочете сучасну драматургію? Будь ласка.

Світлана Максименко та Любов Калюжна, завідувач літературної частини Театру ім. Миколи Куліша. Херсон, 2018 р.

Хочете мюзикл? Ідіть на велику сцену. Хочете випити кави і послухати класичну музику? Запрошуємо! Ми намагаємось задовольнити усі смаки. Плюс – багаторічна робота з дітьми. Ми її ніколи не припиняли. Коли я довідався, що у місті 65 шкіл, то зрозумів: близько 65-ти тисяч потенційних глядачів. А якщо кожен по дві гривні заплатить – "самашедші деньгі", як казав Жванецький. Коли я починав тут працювати, до зали приходило по 10 – 15 глядачів...

С. М.: Поділіться досвідом. У Вас є ноу хау, власні методи роботи з глядачем?

О. К.: Ми самі собі набивали лоби. Ніяких рецептів не існує. Маємо стандартний український драматичний театр, з типовим штатом, посадовими обов'язками. Жоден театр України не мав рекламної, комерційної служби. А ми їх запровадили, і вони дали результат. Потім – посада комерційного директора зі службою... Прийшли туди люди з амбіціями, хотіли щось вигадувати. До речі, ми навіть не піднімали відсотків за продаж квитків: до минулого року доплачували лише 10%, коли по Україні вже було 20-30%. Я заохочував таким чином: хочете більший відсоток, зробіть аншлаг!

Раніше у нас дуже просто було працювати зі шкільним глядачем: привів 700 дітей – отримав до-

плату. Я це заборонив. Увів посаду заступника комерційного директора для роботи зі школами. Одна особа (до, речі, це була моя дружина) мусила “обійти” кожну школу, зустрітися з кожним директором, запропонувати співпрацю з навчальним закладом. Потрібна творча зустріч, оренда театральних костюмів, написання сценаріїв, організація театралізованого вечора? Ми до ваших послуг! Ми навіть можемо обговорити питання репертуару: що потрібно школі? Так на афіші з’явилася Леся Українка. Тобто, ми спочатку пішли до них, сховали свої амбіції, не хотіли, щоб наша дорога заросла бур’яном. Запустили маховик, який працює щодня. Це означає, що я впродовж тридцяти років не можу собі дозволити прийти пізно і поїхати рано.

У нас щороку по шістнадцять прем’єр. Штат у нас такий самий, як в інших театрах, і платня ідентична. Коли мене брали на роботу до театру, я сам запропонував: підпишімо контракт (їх тоді не було) з умовою доплати за виконання річного фінансового плану. І начальник управління культури пішов на це. Кошти були незначні, за рік я отримував три тисячі доплати, але це працювало.

Зараз у місті ми розповсюдили багато театральних кас. На мікрорайоні з’являється новий супермаркет? Там обов’язково наші каси. Знаємо, з околиць спеціально до нас не поїдуть. З’явився інтернет? Продаємо квитки онлайн! А “БОРГ”, бюро організації глядача (у нас це адміністратори з розповсюдження квитків) підключається, коли треба продати виставу, яка “не касова” і потребує додаткових зусиль та інтелектуальної роботи глядача...

Сьогодні, коли існує в суспільстві соціальна напруга, я збільшую прокат “відпочинкових” вистав, комедій. Розумію, люди втомлюються, їм потрібна терапія. Вмикаєш телевизор, розгортаєш газети: повісили, убили, пограбували... Де театр? Суцільний негатив!

С. М.: Олександр Андрійовичу, двадцятий фестиваль, окрім традиційних сцен, доповнився ще новими: Урбан-садом – з виставами Сергія Павлюка, у Миколаєві показували фестивальні вистави. Паралельно, у Херсонському театрі ляльок, теж відбувся фестиваль... Така кількість локацій, вистав, форм – про що це свідчить?

О. К.: Ми “Мельпоменою” експериментуємо давно. На шістнадцятому фестивалі, коли захопили Крим, в Херсоні на церемонії урочистого відкриття фестивалю вручили нашій повнолітній “Мельпомені” жовто-синій український паспорт.

А сьогодні їй уже двадцять... Вона чудова південна жінка. І народжує два фестивалі: “Мельпомена на Миколаївщині” в українському театрі драми і музичної комедії міста Миколаєва [директор М. Берсон], російському драматичному театрі [директор А. Свис-

тун] та в Херсонському театрі ляльок “Кришталеві вітрила” (фестиваль цей був раніше, потім на якийсь час зупинився через зміну керівництва). Надалі вони планують працювати самостійно.

С. М.: Традиційно на “Мельпомені Таврії” працювала експертна рада з провідних українських театрознавців, а майбутні студенти-театрознавці з Києва і Львова мали у Вас непогану “виробничу практику” - випускали театральні газети, бюлетені. Фестиваль був конкурсним. Усе стало по-іншому: 2018-го ніяких номінацій, критики зробилися гостями фестивалю. Ви змінили концепцію його, відмовились від “змагальності”?

О. К.: Час відмовлятися від “змагальності”... Тим паче, що народжуються в Україні нові конкурсні фестивалі (до прикладу, “Гра”). Для мене ж важливішим є не “змагальний” аспект, а територія для спілкування: приїждять до нас драматурги, режисери, композитори, менеджери. За дні фестивалю я вже домовився про поїздку до Молдови, підписали угоду про співпрацю з португальським театром, зараз ведемо перемовини з Польщею. Розпочав співпрацю зі Штутгартом (Німеччина)... І все це – завдяки “Мельпомені”. Важливо, щоб тебе помітили, але ще важливіше, щоб на перспективу можна було показати себе іншому глядачеві, місту, державі. Ми завдяки фестивалю отримали велику кількість заявок, побачили себе у міжнародному контексті й самі творчо зросли. Цього року у нас з’явилася нова локація Урбан-сад, по суті, це творча майстерня режисера Сергія Павлюка.

А ще адміністрація міста Олешки попросила нас привезти до них фестивальні вистави, і три театри грали у них при переаншлагах (раніше я там не міг продати більше як тридцять квитків). Вони зробили ремонт, мають амбіції, у їхньому палаці культури звукова апаратура краща, ніж у нас у театрі. Це географічне розростання якраз характерне для двадцятого фестивалю.

С. М.: Хочу відзначити високий художній рівень “Мельпомени - 2018”: у програмі три-п’ять вистав щодня і серед них одна – обов’язково подія! У вас змінилися механізми відбору?

О. К.: Ні, механізми відбору не змінилися. Думаю, якісно зріс український театр. З’явилися молоді українські режисери, драматурги. І мені важливо, щоб вони тут показалися, я прагнув привезти до нас усе те найкраще, що є в Україні, щоб до нас приїхали друзі. Не гонюсь за супердорогими закордонними театрами. Та все ж, хто з-за кордону приїздить до нас, самі оплачують дорогу. Але через них ми бачимо контекст європейського і світового театру, їхні тенденції, естетику... Є у нас багато спільного: португальці скаржаться – через Евробачення їм не виділили коштів (наша ситуація?). Поляки кошти ви-

дають тільки на вагомій національній проекті. Бачимо: скрізь театри живуть не завдяки, а всупереч. Але ми не можемо опускати рук, бо скотимось до Бронксу. А це найлегше, працювати – важче. Але треба!

С. М.: Враховуючи загальноєвропейську фінансову кризу, чи не плануєте Ви реорганізувати “Мельпомену Таврії” у менш витратний, локальний проєкт? До прикладу, форуму драматургів або режисерів, або директорів театрів?

О. К.: Думаємо. Театр настільки потужно розвинувся, що ми можемо собі дозволити камерніші форми. Можливо, восени спробуємо провести ще один фестиваль – монодрам. До речі, вже розпочали працювати у бібліотеках, навіть привозили до вас, у Львів, одну виставу. Їм сподобалось. Просять приїздити щомісяця. В Херсоні маємо тридцять п’ять бібліотек. Гадаю, настав час змінити уявлення про бібліотеки як лише місце зберігання книг. Поки що ми “запустили” цей проєкт безкоштовно: хтось сприймає, хтось – ні...

С. М.: Ще ми маємо старовинні замки ...

О. К.: Так, ми показували в замку виставу режисера Сергія Павлюка “Понтій Пилат”, потім дістали запрошення зіграти її в Португалії. Така система не нова у світі, угорці так працюють вже третій десяток років. Але ми хочемо наповнити цю форму своїм змістом. Пошуки, запропоновані у нас, на півдні України, на Херсонщині, не минають даремно: зараз в Мукачевому театральний фестиваль відбувається в стінах місцевого замку. Наш губернатор запропонував: може, зробимо плавучу сцену? А ми вже робили це на одному з фестивалів: грали “Задубаєць за порогом” (“Запорожець за Дунаєм” у сучасній редакції театральної компанії “Бенюк і Хостікоєв”) на березі Дніпра, на плавучому доку.

Сьогодні, коли ми говоримо про децентралізацію, то бачу, як в тих територіальних громадах, де до влади прийшли люди не політичні, а прагматичні, просять привезти вистави театру імені Миколи Куліша. В селі сьогодні працюють молоді фермери, їх треба підтримувати. Я сам починав працювати в селі (в сімдесятих роках ХХ століття), за сім років роботи нам вдалося створити в місцевому палаці культури такий центр дозвілля, який став зразковим для всього колишнього СРСР...

І зараз я знову в селі: сім років тому купив два гектари землі: пісок і пустеля. Насадити там з сім’єю і дружиною ліс, створили відпочинкову базу “Чумацька криниця”. Це щоденна важка праця, мені ніхто нічого не дав готового. Це плоди власних трудів.

С. М.: Ми говоримо про ті якісні зміни, які відбулися завдяки “Мельпомені Таврії” у місті, країні, театрі... А як двадцятирічний фестиваль змінив самого організатора, Олександра Книгу?

Студенти-театрознавці Тетяна Жолтанецька, Мар’яна Янкевич, Леся Мазепа з викладачем Світланою Максименко під час роботи на фестивалі “Мельпомена Таврії”, 2013 р.

О. К.: Не задумувався ніколи... (пауза). Принаймні, я не заспокоївся. Біжу. Ніколи не встигаю. Не розчарувався в людях. В театрі у нас гарна команда. Часом на них гніваюсь, кричу... Але якщо мовою статистики: у Херсоні сьогодні 293 тисячі мешканців (тридцять років тому було 500 тисяч), з них ми обслужили 164 тисячі глядачів. Це високий відсоток відвідування. Я розумію, звичайно, що хтось приходив десять разів, а хтось – один.

Мене найбільше тішить, коли у фое люди питають, де амфітеатр? Значить, прийшли вперше! Або коли в місті вітаються незнайомі люди, або коли перед театром стоять автобуси аж з Генічеська. Це 230 кілометрів від Херсона! Я розумію, наскільки театр потрібен людям!

С. М.: І останнє запитання. Коли корабель збудовано, і красень у водах з командою однодумців, а за бортом залишаються ті, хто “не вписався” в екіпаж професіоналів... І вони починають “заявляти” про себе “смаженими” статтями деяких “журналістів” у місцевій пресі. Як Ви реагуєте на це?

О. К.: Реагую як звичайна жива людина... Ображаюсь. А потім... приходжу до театру, працюю й одразу все забуваю. Театр лікує!

С. М.: Дякую!

Розмовляла Світлана Максименко,
Херсон-Львів